

Poticanje čitanja i pisanja u godini pred polazak u školu

Iva Mesec, logopedinja
 Brankica Grgac, odgajateljica
 Tatjana Šagadin, odgajateljica
 Marica Kelčec, odgajateljica
 Maja Mahović, odgajateljica
 Dječji vrtić Leptir, Zagreb

Komunikacija na materinskom jeziku jedna je od osam temeljnih kompetencija o kojoj govori Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, a razvija se kroz djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.

U interakciji djeteta s okolinom od rođenja se spontano razvijaju slušanje i govorenje, dok čitanje i pisanje zahtijevaju sustavnu poduku. Čitanju i pisanju prethode predvještine – rana pismenost koju dijete stječe od najranije dobi, kad se stvaraju temelji neophodni za početno konvencionalno opismenjavanje (Justice, M. L., Sofka E. A., McGinty, A. 2007.). *Rana pismenost* je sve ono što djeca znaju o čitanju i pisanju prije početka školovanja, a obuhvaća razvoj svijesti o pisanim materijalima i svijesti o pisanom jeziku, fonološku svjesnost, predvještine pisanja i govorni jezik koji uključuje dobro razvijen rječnik, osnovne gramatičke koncepte i vještinu pripovijedanja (Justice i Kaderaveck, 2004.). U predškolskoj dobi mogu se prepoznati djeca kod koje je moguće uočiti teškoće razvoja početnog opismenjavanja. Neki od uočenih rizika su: kašnjenje govorno-jezičnog razvoja, siromašan rječnik, dugotrajniji poremećaj izgovora glasova, šture rečenice, nemogućnost logičnog prepričavanja događaja ili priče, nedostatak interesa za igru slikovnicama, slabija mogućnost izražavanja crtežom, odbijanje slušanja i pričanja priča. Kako bi se teškoće spriječile ili bar ublažile, važno je pravovremeno prepoznati djecu s rizici-

ma, te iznaći odgovarajuće programe pomoći.

Od jezika do pismenosti

Redoviti predškolski program pruža obilje prilika za stimulaciju ukupnog razvoja pa tako i rane pismenosti. Različite aktivnosti kao što su pričanje priča, posjeti knjižnici, izrada slikovnica, pisanje primjerice pozivnica za rođendane, prigodnih čestitki i mnoge druge, potiču razvoj različitih područja rane pismenosti. No, mnoga djeca imaju odstupanja u razvoju jezične kompetencije, različitih su interesa; neka potječu iz socijalno i ekonomski ugroženih obitelji, neka su opterećena naslijeđem koje je ometajuće za uspješno školovanje. To mogu biti razlozi zašto neka djeca ne mogu spontano i samoinicijativno crpiti znanja iz svoje okoline nego trebaju ciljano poticanje, posredovanje i usmjeravanje, trebaju drukčije odgojno-obrazovne pristupe i metode poučavanja. Vrtić Leptir je dobio suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta za provedbu Programa poticanja predvještina čitanja i pisanja 'Od jezika do pismenosti' koji je namijenjen djeci u godini pred polazak u školu koja, prema stručnim procjenama, iskazuju teškoće u razvoju jezične

kompetencije i predvještina čitanja i pisanja. Opći cilj provedbe programa je bolja pripremljenost djece za polazak u školu u području jezične kompetencije, prevencija poteškoća u početnom opismenjavanju i prevencija poremećaja u ponašanju. Osnovna obilježja programa su sljedeća: potiču se specifična područja razvoja, program je strukturiran, polazište je djetetova aktualna razina razvoja i u nje ga su uključena djeca s poteškoćama u razvoju jezične kompetencije i predvještina čitanja i pisanja. Prošle pedagoške godine program je pohađalo 19 djece s poremećajima u jezično-govornom razvoju. Osmero djece bilo je iz programa predškole (male škole), a jedanaestero iz redovitog programa. Program se provodio dva puta tjedno po dva školska sata. Provođitelji programa su logoped i po dvije odgajateljice u svakoj grupi.

Što i kako smo radili?

Provođenjem mnogih strukturiranih i međusobno povezanih aktivnosti, kod djece smo poticali bogaćenje rječnika, vještinu pripovijedanja/prepričavanja, shvaćanje koncepta tiska, vještinu rimovanja, slogovnu i glasovnu svjesnost, vizualnu percepciju i grafomotoriku, predmatematičke vje-

U strukturi programa važno mjesto zauzima tjelesno vježbanje

Redoviti predškolski program pruža obilje prilika za stimulaciju

Ciljane aktivnosti kojima se potiče početno opismenjavanje

Provedba vježbi iz 'Brain gyma'

štine te temeljne intelektualne funkcije koje su preduvjeti svakog učenja – a to su pažnja, koncentracija i pamćenje. U strukturi programa važno su mjesto zauzimali tjelesno vježbanje uz glazbu i sportske rekvizite, vježbe iz 'Brain gyma' te elementarne dječje igre. Kako je kretanje aktivnost koju djeca vole i važna je za procese učenja, neku od ovih aktivnosti provodili bismo na početku svakog susreta. Vježbama gimnastike za mozak postiže se bolja integracija moždanih hemisfera, što omogućuje lakše učenje, bolju slušnu pažnju i koncentraciju. Kako vježbanje obuhvaća tri dimenzije kretanja (dimenziju lateralnosti, dimenziju centriranja i dimenziju fokusiranja), provodili smo po nekoliko vježbi iz svake grupe. Cilj je bio savladavanje orijentacije na vlastitom tijelu, orijentacije u prostoru, usvajanje prijedloga koji se odnose na prostor, razumijevanje uputa,

bolja pažnja i koncentracija. S ciljem razvoja interesa i ljubavi za pisanu riječ, bogaćenja rječnika, usavršavanja vještine pripovijedanja/prepričavanja, stjecanja znanja o jeziku i tisku koristili smo slikovnice kao sredstvo rada. U tu svrhu smo koristili slikopriče koje potiču djecu na aktivno čitanje. Izradili smo i kartice s pisanim pojmovima slika iz priča i time se služili kao vrstom pokrivaljke prilikom čitanja. Kartice sa slikama likova i predmeta iz priča te njihove pisane parove koristili smo kao igru praćenja. Kroz dramatizacije pojedinih priča, npr. 'Kućica u šumi', djeca su sama birala uloge prema svojim sklonostima i tako sudjelovala u procesu vlastitog učenja. Uz pomoć pripovjedača djeca su aktivno pratila tijek priče i pojavljivanje pojedinih likova. Komunikacija među likovima stvarala je uvjete za usavršavanje dijaloznog govora, bogaćenje rječnika,

bolju koncentraciju i pamćenje. Djecu smo poticali da sama stvaraju priče na zadanu riječ ili temu, pri čemu su pokazivala dosta teškoća jer su preduvjeti za provedbu ove vrste aktivnosti dobro razvijen rječnik, dobro pamćenje, brzo dosjećanje, jezično formuliranje svojih misli – što predstavlja problem mnogoj djeci s jezičnim teškoćama. Tijekom čitanja slikovnica naglašavali smo pojmove vezane uz slikovnice/knjige: *naslovnica, naslov, ime pisca, pojam stranice, smjera čitanja*, usmjeravali pažnju na znakove interpunkcije i na taj način razvijali kod djece *svjesnost koncepta o tisku i osvješćivali kako funkcionira tekst*. Ciljana aktivnost za usvajanje koncepta tiska i razumijevanje pisanog jezika bila je izrada vlastitih slikovnica na odabranu temu. Svako dijete je odabralo svoju temu, npr. 'Moja obitelj', 'Moj tata', 'Moja obitelj ide na put', 'Dinosauri' i

dr. Izrađivali su slikovnice uz pomoć odgajateljica i logopeda, ilustrirali ih, govorili bi tekst a mi smo ga zapisivali. *Prepoznavanje i imenovanje malih i velikih slova* je bilo uključeno u niz aktivnosti. Primjer ciljane aktivnosti je 'Bakina škrinjica', kad dijete, ne gledajući u škrinju, izvlači oblutak na kojem je napisano neko slovo, pokazuje ga ostaloj djeci i imenuje ga. Igra se može otežati na način da se, nakon što dijete imenuje slovo, izmisli riječ ili više njih koje počinju tim slovom.

'Idemo na izlet' je primjer igre u krugu u kojoj se dijete predstavi, kaže svoje ime i kojim slovom počinje njegovo ime, te da na izlet nosi neku stvar ili vodi prijatelja čije ime počinje tim slovom. U početku je igra bila dosta zahtjevna za djecu. Kasnije, kad su usvojila vještinu izdvajanja prvog glasa u riječima i shvatila pravilo igre, odgajateljice su je vješto proširivale te provjeravale značenje riječi koje bi djeca izrekla. Naime, djeca su neke riječi koje zvuče slično koristila nepravilno. Na primjer, u ovoj igri provjeravali smo značenje riječi 'povesti' i 'ponijeti' – koga možeš povesti na izlet a što možeš ponijeti?, što zadire u sposobnosti fonemske percepcije, gramatičkih znanja, bogatstva rječnika i dr. 'Kartice rime' i 'Čarobna vrećica rime' su igre kojima je cilj *osvješćivanje zvučne strukture riječi* – slušno uočavanje riječi koje imaju isti završetak, te stvaranje riječi koje isto završavaju. Pravilo igre je da dijete imenuje karticu nakon što je izvuče i potom izmisli riječ koja se rimuje s tom riječju. Igrama s nizom stolno-manipulativnih sredstava, koje su izradili sami, i s didaktičkim kompletima, radili smo se na poticanju *slogovne i glasovne raščlambe i spajanja*.

Teškoće u učenju matematike

Teškoće u učenju matematike ponekad se javljaju kod djece kao izolirana poteškoća, a ponekad kod djece koja imaju poteškoća u učenju čitanja i pisanja. Provedeno je niz ciljanih matematičkih aktivnosti, kao i onih s malim matematičkim zadacima, npr. u tjelesnim vježbama kad su se djeca prebrojavala koristeći redne

brojeve prvi/prva, drugi/druga i svrstavala se od najmanjeg do najvišeg. Predmatematičke vještine usvajali su i kroz elementarne dječje igre, npr. 'Kume, koliko je sati?' u kojoj su se djeca trebala kretati na zadani način i određen broj koraka (pet medvjedih koraka naprijed, tri žablja unazad i sl.). Primjer ciljane matematičke aktivnosti je 'Kupujem za svoju obitelj'. Djeca su na već izrađene kuće ili zgrade od PNM-a (ovisno gdje koje dijete stanuje) napisala, uz pomoć odgajateljica, prezime svoje obitelji, adresu stanovanja i kućni broj. Potom su dobili uputu da pronađu košaru na koju su prethodno napisali svoje ime, uzeli je, krenuli u trgovinu sa zadatkom da kupe nešto za svoju obitelj. Odgajateljice su jasno davale upute; npr. 'Ivane ti za svoju obitelj kupi jedan kruh, pet jabuka i deset jaja'; 'Majo, tvoja mama treba tri mlijeka i dva jogurta' i sl. Nakon obavljene kupovine, dijete bi košaricu s točno kupljenim stvarima donijelo i stavilo pred svoju kuću/zgradu. Nekoliko djece u grupi je imalo izrazito *lošu grafomotoriku* te je toj djeci bio potreban u potpunosti individualizirani pristup u radu te izbor radnih materijala/listića koji je bio prilagođen njihovim razvojnim mogućnostima. Proveli smo niz aktivnosti kojima je bio cilj *usavršavanje vizualne percepcije i grafomotorike*, kao što su modeliranje u glini i plastelinu (modeliranje slova svojeg imena), rezanje škaricama (izrezivanje slova i izrada svoje slovarice). Vrlo privlačna aktivnost za poticanje vizualne percepcije i fine motorike bilo je slikanje s pjenom za brijanje i temperama, kad su djeca nesputano rukama bojala papir, stvarajući različite oblike, crtajući svojim prstićima, štapićima za pisanje.

Uspješan start

Svi polaznici programa bili su školski obveznici. Prije provedbe programa, kod djece je učinjena procjena razvijenosti receptivnog rječnika testom PPVT-III-HR, te procjena predvještina čitanja i pisanja testom PredČiP. Kontrolno ispitivanje je učinjeno kod sve djece nakon završetka programa.

Rezultati koje smo dobili kontrolnim ispitivanjem nakon provedbe programa primjenom standardiziranih mjernih instrumenata, govore u prilog *značajnog poboljšanja svih ciljano poticanih razvojnih područja*, što nam potvrđuje da se nedovoljno razvijena područja koja su ključna za početno opismenjavanje kao *rječnik, verbalno radno pamćenje, fonološka svjesnost, poznavanje slova, vizualna percepcija i grafomotorika* mogu intenzivnim radom potaknuti, što stvara pretpostavke za uspješniji start u školi. Mišljenja i stavovi roditelja koji su izrazili veliko zadovoljstvo programom i rezultatima koji su bili vidljivi kod djece nakon četiri mjeseca pohađanja programa, također opravdavaju naše pretpostavke o nužnosti pojačanog ciljanog rada s djecom koja iskazuju teškoće u razvoju jezika i predvještinama čitanja i pisanja.

Literatura:

1. Adams Marilyn Jager, Fooman Barbara R., Beeler Terr: *Phonemic Awareness in Young children*. Paul H. Brookes Publishing Co., 1998.
2. Čudina – Obradović, Mira: *Igrom do čitanja*. Školska knjiga, Zagreb, 1955.
3. Ivšac, Jelena i Lenček, Mirjana: *Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednog jezičnog razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja*. HRRI 2011, Vol 47, br.1, str. 1-16.
4. Justice M. Laura, Sofka E. Amy, McGinty Anita: *Targets, Tehniques and treatment contexts in emergent literacy intervention; Seminars in speech and language, Volume 28, Number 1, 2007.*
5. Justice, L. M., & Kaderaveck, J.: *Embedded-explicit emergent literacy I: Background and description of approach. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 35, 201-211., 2004.*
6. Mesec, Iva, Jukić Lušić, Ivanka i sur.: *Ususret školi – priručnik za roditelje i odgajateljice*. DV 'Leptir', 2008.
7. Posokhova, Ilona.: *Kako pomoći djetetu s teškoćama u čitanju pisanju*. Ostvarenje, 2007.
8. Snow, C., Burns, M. S., & Griffin, P. (Eds.): *Preventing reading difficulties in young children*. Washington, DC: National Academy, 1998
9. Ščapec, Karolina i Kuvač Kraljević, Jelena: *Rana pismenost kod djece s posebnim jezičnim teškoćama*. HRRI 2013, Vol 49, br 1, str. 120-132.
10. Vancaš, Mirjana: *Znanje rječnika i vještina čitanja*. HRRI 1996, Vol 32 No. 1, str. 49-55
11. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb, 2014.